

Професор Денисенко Валерій Миколайович

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

Навчальної дисципліни “Історія зарубіжних політичних і правових вчень (Новий час)”

I. Тематика лекцій.

№ п/п	НАЗВА ТЕМИ	Кільк. Год.
1.	Політичні і правові вчення доби Відродження та реформації.	4
2.	Політико-правові концепції доби буржуазних Революцій в ХУІІ століття. Ранньобуржуазний лібералізм .	4
3.	Політико-правові вчення утопічного характеру.	2
4.	Політичні вчення та правові концепції європейського просвітництва.	4
5.	Прагматично-раціоналістичні політичні і правові концепції у США доби просвітництва і боротьби за незалежність. Американський конституціоналізм.	2
6.	Радикалізація політичних ідей за часів Великої Французької революції.	2
7.	Консервативний напрям в політико-правових вченнях .	2
8.	Політико-правові та етичні ідеї в Німеччині в кінці ХУІІІ – на початку ХІХ сторіч.	5
9.	Плюралізм політико-правових ідей в Європі в ХІХ столітті /модернізований лібералізм, позитивізм, солідаризм, анархізм та ін./.	2
10.	Марксизм як політичне вчення.	2
11.	Політичні вчення представників критичної і революційної утопічної традиції.	2
12.	Політико-правові концепції в Росії ХУІІІ-ХІХ ст.	2
13.	Особливості розвитку соціально-політичної думки Західної Європи в др.половині ХІХ століття.	2

ВСЬОГО 35 ГОДИНИ

II. Тематика семінарських занять.

№ п/п	НАЗВА ТЕМИ	Кільк. год.
1.	Політичні і правові концепції доби Ренесансу і реформації. “Державець” Н.Макіавеллі.	2
2.	Політико-правові вчення в Європі за часів ранніх буржуазних революцій. “Левіафан”. Т.Гоббс.	2
3.	Політичні та правові концепції європейського просвітництва.	2
4.	Політичні і правові ідеї в США доби просвітництва та боротьби за незалежність. Американська Конституція.	2
5.	Політико-правові концепції доби Великої Французької революції. “Про дух законів”. Ш.Л. Монтеск’є.	3
6.	Політичні і правові ідеї в Німеччині в кінці ХУІІІ – на початку ХІХ століть. “Філософія права”. Г.Гегель.	4
7.	Політичні і правові вчення в Європі в ХІХ столітті.	2

ВСЬОГО 17 ГОДИН.

III. Теми для самостійного опрацювання.

№ п/п	НАЗВА ТЕМИ	Кільк. год.
1.	Політико-правові вчення утопічного характеру	2
2.	Консервативний напрям в політико-правових вченнях	2
3.	Революційна утопічна соціалістична теорія та класичний анархізм. Значення для формування політичної свідомості та політичної практики	4
4.	Особливості розвитку соціально-політичної думки західної Європи в другій половині XIX ст	2

ВСЬОГО 10 ГОДИН

Історія науки-
це і є сама наука
Г.Гейне

ПЕРЕДМОВА

Історія будь-якої держави, будь-якого народу чи цивілізації – це передусім визначені часом шляхи та форми самоактуалізації, пошуки та утвердження себе. Адже, лише процес самовизначеності закладає в основу історичного розвитку певні універсальні та особливі принципи, реалізація яких тільки й дає поштовх до поступу народу чи держави в цілому.

Досвід здійснення побудови правової держави, громадянського суспільства, демократичних політико-владних відносин, а також розвитку політичної науки буржуазних держав Європи Нового часу мав велике значення для осмислення процесів в інших країнах. При всій особливості історії кожного народу в ній виявляються основи для дії загальних принципів розвитку, властивих об’єктивній логіці цього складного процесу.

Саме в Новий час у західноєвропейських країнах відбулося чітке окреслення і розмежування двох сфер – сфери політичної діяльності та сфери позаполітичного буття людини, держави і громадянського суспільства, на межі яких утверджується свобода і правовий статус особи; держава набула сучасних рис, сформувалась нація як витвір новочасної історії. На цих процесах зосереджує увагу наука, яка започатковує нові підходи до розуміння політичної сфери. Виникають утопічні вчення про ідеальний суспільний лад; формуються сучасні ідеології. Все це зберігає свою цінність донині, містячи в зародку пізніші концепції і підходи.

Тільки, дослідивши та сприйнявши загальні принципи розвитку буржуазної епохи, логіку взаємозв’язку та взаємовизначення внутрішніх етапів, які Європа почала переживати у XIV – XV ст., можна щось зрозуміти в хаосі нашого сьогодення. Така рефлексія потрібна у зв’язку з тим, що становлення нашої держави вже не може відбуватися в тих історико-часових рамках, які пережили країни заходу. Інтенсифікація походження етапів мусить втримувати в собі, знімати не завжди в реальності відтворюючі в абсолютно повній, яскраво вираженій адекватності (а людський розум чітко й усвідомлено моделювати, пізнавати, корегувати тощо) всю повноту логіки прогресування сфер буття людини.

Є ще один важливий чинник аксіологічного ряду в системі нашої буденності, який змушує звертатись до дослідження

становлення політичної системи в новоєвропейську добу. Це – держава, яка саме в цей період отримує нове визначення в системі трьох векторів: людина, суспільно-політичні відносини та система політичних інститутів.

Окрім цього, дослідження політико-владних та правових відносин буржуазних держав Європи Нового часу – це ще й формування теорії політичної науки, її історії та методології, адже лише на цій основі можливе народження самостійної гілки прикладної політології, яка в Україні, перебуваючи в стані початкового становлення намагається успішно робити перші практичні кроки.

Таким чином, основним завданням вивчення курсу історії політичної науки Нового часу є:

- вивчення історичної трансформації політичної науки у Новий час, формування її як дисциплінарної науки;
- з'ясування суті логіки становлення основних концепцій лібералізму та консерватизму у цей період;
- вивчення процесів становлення правової держави, громадянського суспільства, демократичних основ політичної влади, інституювання політичного поля буття;
- систематизація основних принципів розвитку політичних процесів цьогочасного перехідного періоду;
- визначення правових, моральних підстав політичної влади та політичної діяльності;
- вивчення основних принципів антропології, формальних та неформальних принципів у політичному самовизначенні людини;
- з'ясуванні суті геополітичних процесів, із вплив на розвиток політико-правових процесів в державах періоду класичної доби буржуазних відносин.

Ми маємо надію, що цей навчально-методичний посібник значною мірою сприятиме успішному виконанню складної роботи по вивченню курсу “Історії зарубіжних політичних і правових вчень (Новий час)” В ньому ви знайдете для себе багато цікавого та корисного: програму семінарських занять, теми реферативних завдань, проблемні завдання для самостійної роботи, основну та додаткову літературу для читання. Ви можете попередньо ознайомитися з тематикою курсових робіт та методичними рекомендаціям щодо їх написання.

Ми вважаємо, що цей посібник у поєднанні з навчальною літературою, яку ви мусите відшукати самостійно в науковій бібліотеці, допоможе вам вичерпно освоїти один із найскладніших станів формування політичної науки. Зрозуміло, що для цього вам необхідно чимало напрацювати. Відомий поет закликав людську

душу, не лінуючись, працювати день і ніч. Ми приєднуємося до цих мудрих слів і щосердечно бажаємо вам творчих успіхів на шляху до Істини – Істини специфічної – тієї що проростає на Політичному Полі Буття.

Автор посібника.

ТЕМАТИЧНА СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНИХ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ (НОВИЙ ЧАС)”

ТЕМА 1. Політичні і правові вчення доби Відродження та Реформації.

Ідейні витоки культури Відродження. Ренесанс, та його світосприйняття. Гуманізм, реформаційні теорії – загальні риси політико-правових концепцій цього часу.

Християнські гуманістичні концепції політики, права та соціального управління Л.Альберті, М.Фіно, Е.Роттердамський. Мораль та її категорії, суспільна злагода, зачатки поглядів на громадянське суспільство.

Політичні і правові погляди Н.Макіавеллі. “Державець”, “Розмірковування про першу декаду Тіта Лівія”./Суспільство і особа. Інтерес. Необхідність, свобода, воля та активність людини в політичному процесі. Роль фактору долі. Концепція походження держави. Функції і сутність держави. Засоби і ціль. Ідеал політичного діяча. Феномен макіавелізму в політичній свідомості та практиці /. Реформаційні політико-правові концепції.

ТЕМА 2. Політико-правові концепції доби буржуазних революцій в європейських країнах ХУІІІ століття. Ранньобуржуазний лібералізм

Загальна характеристика політичних і правових вчень Європи за часів ранніх буржуазних революцій.

Ф.Бекон та його “Нова Атлантида”.

Політико-правова концепція Т.Гоббса в працях “Левіафан” та “Про громадянина”/Природа людини, її протиріччя. Природні закони розвитку суспільства, суспільний договір. Додержавний (первісний) стан людини. Громадянський стан суспільного організму. Права та свободи особистості/.

Джон Локк – “Два трактата про врядування”/Уявлення про природній стан суспільства. Необхідність виникнення держави. Мета і засоби, питання власності. Ліберальні погляди, питання суверенітету людини і народу /. Політична теорія Г.Гроція. “Про право війни та миру”.

“Закон свободи” Д.Уінстенлі. Політичні ідеї Дені Вераса. Егалітариська теорія П.Корнеліуса. Республіканство Мілтона і Сіднея. Державна влада в розумінні Д. Гарінгтона.

ТЕМА 3. Політико-правові вчення утопічного характеру.

Томас Мор та його “Утопія” / Християнський гуманізм та реформування досконалої людини. Ідеали справедливості та рівності. Питання осуспільнення власності. Примусова праця. Релігія та мораль в політиці, проблеми війни і миру /.

Політична доктрина Т.Кампанелли / Ідеальний державний устрій в “Місті Сонця”. Власність, містичний характер політичного процесу. Свобода індивіда та питання державного інтересу/ Загальні основи “закритого суспільства”, підвалини для подальшої тоталітаризації. Утопія та традиція в політичній теорії та політичному процесі.

Держава , рівність та справедливість в політико-правових поглядах Т.Мюнцера та М.Лютера.

ТЕМА 4. Політичні вчення та правові концепції європейського Просвітництва.

Загальна характеристика просвітницьких політико-правових концепцій їх співвідношення з природними правами людини та культурою Просвітництва як соціального явища. Національна культура та просвітницькі теорії.

Класичний варіант італійського просвітництва. Джамбатисто Віко та його просвітницька теорія / Циклічність епох в історії людства, трансформація понять “природне право” та “суспільний договір” в нових умовах. Форми правління та їх загальна обумовленість. Ідея консенкусу та “соціального миру”/.

Особливості протікання та політико-теоретичні особливості французького просвітництва. Класифікація французької просвітницької думки. Матеріалісти французького просвітництва: концепція природи людини, походження та сутності держави і

влади, кореляція понять “деспот” і “монарх” в творчій спадщині Ф.М.Вольтера. Дені Дідро та його теорії вдосконалення суспільства і особи, розуміння суверенітету народу як основної мети існування держави. Політичні і правові погляди Поля Анрі Гольбаха /Філософське підґрунтя політичної концепції, невідчужене право на власність, розуміння рівності, суспільний договір і влада. Співвідношення політики і моралі. Добродійство як форма політичної участі. Уявлення Гольбаха про майбутнє суспільство /.

Клод Адріан Гельвецій та його політико-правові погляди / Мораль і форми правління, побудова гармонійного співіснування державного і приватного інтересів, соціальний ідеал К.А.Гельвеція /. Інші матеріалістичні концепції.

Д.Прістлі / Поняття “політична свобода”, “громадянська свобода”. Причини походження та основні функції держави. Принципи подальшого вдосконалення суспільства /.

Політичні і правові погляди Д.Юма / Філософське підґрунтя політико-правової теорії, етичне вчення, насильство і влада як невід’ємні компоненти політичного процесу. Власність та завдання держави до її збереження. “Природна релігія” – як основний консенсуальний компонент політичного суспільства /.

Майнова спільність, нерівність та теорія адекватного народонаселення в творах Р.Уоллеса. Концепція природного стану і власності в науковій спадщині У.Огілві. Теорія власності та політико-правові ідеали Адама Сміта. Нерівність, соціальні реформи, інтерпретація просвітництва в політичних і правових поглядах Тамаса Мальтуса.

Політичні і правові погляди Х.Томазія /Концепція людської особи, удосконалення людини через науку, теорія майнової спільності та відродження загальнолюдських ідеалів /. Концепції суспільного прогресу та гуманізму в творчості І.Г.Гердера.

ТЕМА 5. Прагматично-раціоналістичні політичні і правові концепції у США доби просвітництва та боротьби за незалежність. Американський Конституціоналізм.

Особливості розвитку американського суспільства. Прагматичний, утилітарний характер американської політичної думки. Особливості соціально-стратифікаційних концепцій американського суспільства. Переосмислення цінностей свободи та рівності, вибудова американської мрії.

Політико-правова концепція Томаса Пейна /"Природний стан" і "природні права", рівність, свобода, теорія справедливості державна влада – права індивіда. Суспільний договір та еволюційні процеси в історії людства. Встановлення основних принципів американського лібералізму, особливості його протікання в американському суспільстві /. Томас Джефферсон та його теоретична і практична спадщина / Вчення про природний та громадський стан індивіда. Основні моменти в його оригінальній системі суспільного договору. Народовладдя як політичний і правовий принцип. Народний суверенітет та Декларація про незалежність /.

Влада , демократія і суспільний договір в науковій концепції Олександра Гамільтона.

Конституція США / Юридична система. Принципи Конституції. Політичні і правові характеристики /.

ТЕМА 6 Радикалізація політичних і правових ідей за часів Великої Французької революції.

Загальна характеристика політичної і правової думки у Європі і Франції за часів Великої Французької революції. Радикалізація політичних відносин та форм їх усвідомлення. Характеристика правових і політичних теорій які виникали в ці часи. Вихід політико-правових вчень на рівень сучасної державної моделі. Примат приватної власності. Боротьба традицій та іновацій. Культура, духовність та їх вплив на політичні цінності того часу.

Характеристика політологічних таборів та шкіл за часів революції /О.Робесп'єр, Н.Брешон, Г.Бабеф та інш./.

Закінчення етапу європейського Просвітництва. Політична теорія Ш.Л.Монтеск'є "Про дух законів"/Геополітика Монтеск'є, вплив релігії на розвиток індивіда та людства, народовладдя; класична теорія розподілу влад. Принципи можливого вдосконалення індивіда/.

Теорія "народного суверенітету" Ж.Ж.Руссо її порівняльний аналіз з теорією державного суверенітету Ж.Бодена / Витоки нерівності за Ж.Ж.Руссо, шляхи можливих соціальних перетворень та принципи ідеального політичного устрою за творами Ж.Ж.Руссо /.

Утопічні вчення за часів Великої Французької революції /Ж.Мельє, Г.Б. де Маблі, Мореллі /. Загальні характеристики їх утопії.

ТЕМА 7. Консервативний напрям в політико-правових вченнях.

Характерологічні особливості консерватизму, та його первісні спрямування. Е.Берк /Філософія класичного консерватизму, права індивіда, свобода і загальні права індивіда. Природній прогрес і революція, принципи та мета будь якої влади в суспільстві /. Д.Мокінтош та його політико-правові погляди /Нерівність і демократія, загальні принципи лібералізму та їх своєрідне сприйняття /. Політична влада, поняття “свободи” та “рівності” в творчості І.Г.Фостера. Бюм: розум, факт і цінність / Зруйнування природного закону /.

ТЕМА 8. Політико-правові та етичні ідеї в Німеччині в кінці ХУІІІ – на початку ХІХ сторіч.

Загальна характеристика політичної і правової думки в Німеччині в кінці ХУІІІ ст. Особливості розвитку Німеччини в кінці ХУІІІ ст. Політико-правові доктрини І.Канта / Філософські основи соціально-політичної концепції. Суспільство і свобода. Мораль суспільства і моральність політики. Ціль і засоби. Критерії справедливості. Причини походження, логіка становлення та основні функції держави. Суверенітет народу, індивіда та суверенітет державної влади. Розподіл влад, та основні гарантії від політичного деспотизму. Реформа і революційний процес. Принципи побудови вічного миру в праці “До вічного миру” /.

Політичні і правові погляди І.Г.Фіхте / Теорія походження держави. Взаємовідповідальність влади і суспільства. Народ – як вище джерело будь якої влади. Утопічне ідеальне суспільство. Теоретичні основи владного режиму розумного суспільства. Політичний ідеал І.Г.Фіхте /. Політико-правове вчення В.Шеллінга.

Г.В.Ф.Гегель та його політико-правова доктрина у праці “Філософія права” / Суб’єктивний ідеалізм Г.В.Ф.Гегеля. Походження влади та її основні завдання. Народ – як джерело влади. Питання необхідності примусу для додержання прав особи в політичному процесі. Приватна власність та основа її гарантування в суспільстві. Рівність як гарантія права на власність. “Громадянське суспільство” : його структура протиріччя розвитку та соціальні функції. Питання про розумну та досконалу форму державного правління /.

Політичні теорії Німеччини кінця ХУІІІ ст. та їх значення для формування політичної свідомості нового типу.

ТЕМА 9. Плюралізм політико-правових ідей в Європі в ХІХ ст. /модернізований лібералізм, позитивізм, солідаризм, анархізм та ін./.

Загальна характеристика політичної і правової думки Європи ХІХ ст. Вплив ідей Великої Французької революції. Намагання суспільства зняти тенети феодально-кастового ладу. Теоретичні основи лібералізму, позитивізму та інших політичних теорій Нового часу. Вплив німецької класики

Порівняльний аналіз класичної ліберальної теорії в творах Константа та І.Бентама / їх політичні ідеали, свободи особистості, принципи розподілу влад, політичний утилітаризм /.

Проблема політичної влади, держави, суспільних відносин концепції солідаризму.

Політико-правово теорія О.Конта / Започаткування позитивізму. Класифікація наукового знання. Соціократія та інші стадії розвитку людства /.

Політико-правові погляди Л.Ф.Штейна / Доктрина “справедливої суспільної влади” /. Теорії солідаризму, анархізму. М.Штірнер “Єдиний та його власність”. Значення лібералізму для доктринальної свідомості.

ТЕМА 10. Марксизм як політичне вчення.

Історичні особливості формування теорії марксизму. Аналіз теоретичних основ та джерел марксистського вчення. Вплив младогегельянців. “До критики гегелівської філософії права”. Соціальний ідеал марксизму. Гегелевська діалектика. Матеріалістичний погляд Маркса на історичний і політичний процес у праці “Німецька ідеологія”.

Суперечність суспільних устроїв. Буржуазний парламентаризм. Історичні форми виробництва та власність.

Економічна теорія надлишкової вартості у праці “Капітал”. Критика марксизмом основних політологічних шкіл та концепцій того часу. Теорія колективного масового суспільства. Марксистська стадіальна теорія соціальної революції “Маніфест комуністичної партії”. Марксистська партія, її особливий характер. Періодизація марксистського вчення. Марксизм як соціал-демократія. Порівняльний аналіз класичного марксизму та лівоекстреміського ленінізму. Дуалізм мети та засобів. Диктатура пролетаріату в класичному марксизмі та в ленінізмі. В.Ленін про суть та основні задачі держави нового типу. Протиріччя у політичних поглядах раннього Леніна.

ТЕМА 11. Політичні вчення представників критичної і революційної утопічної традиції.

Загальна характеристика утопічної традиції, відокремлення її іноваційної сутності. Різноманітність нових утопій, їх дихотомічний протест проти приватної власності. Утопія ХУІІ-ХУІІІ та ХІХ ст. – порівняльний аналіз

К.А.Сен-Сімон та його вчення. Закономірності історичного прогресу. Критика індивідуалізму. Планове господарство та “нове християнство”. Історичний розвиток та можливості побудови ідеального суспільного ладу.

Вчення Р.Оуена / Принципи кооперації індивідів, новий режим власності та функціонування грошей. Суспільна форма господарювання. Шляхи досягнення справедливого суспільного ладу /. Політичне вчення Ш.Фурьє та його оригінальна теорія державної влади та надкласової держави.

Робітничий комунізм, В.Вейтлінг / теорія страстей, проекти “Великого родинного союзу” – як найсправедливішої форми організації суспільства /.

ТЕМА 12. Політико-правові концепції в Росії ХУІІІ – ХІХ ст.

Політико-правові ідеї у феодальній Росії Політична доктрина Філофея. Ніл Сорський та його політичний ідеал. Проблема влади, свободи, відповідальності у вченнях Йосипа Волоцького, Івана Пересветова та ін.

Політичні концепції Ф.Крижанича, Ф.Прокоповича, В.Татіщева та І.Посошкова / Проблема державної влади і свободи особистості. Церковна і світська влада. Ідеї спільного блага, прав та обов'язків станів /.

Російське просвітництво: політичні теорії О.Радіщева, Я.Козельського, Д.Фонвізіна. Декабристський рух в Росії, його феномен, та конституційні проекти П.Пестеля та М.Муравйова.

Революційний російський демократичний рух : В.Белінський, М.Чернишевський, теорія общинного соціалізму О.Герцена.

ТЕМА 13. Особливості розвитку соціально-політичної думки Західної Європи в др. половині ХІХ ст.

Російський анархізм та його відмінності від анархізму класичного типу /М.Бакунін, П.Лавров, ПТкачов /. Анархо-комунізм Кропоткіна.

Ф.Ласаль та його оригінальна інтерпретація соціально-стратифікованого суспільства.

Соціально-політична доктрина Е.Бернштейна / Моральна свідомість, інтерес, основні моменти кооперативного соціалізму /.

Політичні і правові погляди К.Каутського.

Доктрина цивілізаційної кризи О.Шпенглера та Ф.Ніцше.

Формування політичних теорій націоналістичного спрямування. Соціальний, національний рухи, їх місце в історії становлення держави.

СПИСОК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

З КУРСУ “ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНИХ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ ВЧЕНЬ (НОВИЙ ЧАС) “.

(в порядку вивчення).

1. Біблія. Видання Київської патріархії. – К., 1994.
2. Коран. – М., 1993.
3. Роттердамський . Філософские произведения. – М., 1986.
4. Макіавеллі Н. Державець. – К., 1998.
5. Мор Т. Утопія. – М., 1976.
6. Нил Сорський. Предание и устав. – М., 1995.
7. Курбський А.М. Історія о великом князе Московском. – М., 1994.
8. Пересветов К.С. Сочинения. – М., 1956.
9. Аквінський Ф. Трактати о правленіи. – М., 1993.
10. Гроцій Г.О. О праве войны и мира. – М., 1956.
11. Спиноза Б. Богословско-политический трактат. – М., 1985.
12. Гоббс Т. О гражданине. Сочинения в 2-х т. – М., 1989. – т.1.
13. Гоббс Т. Левиафан. Сочинения в 2-х т. – М., 1989. – т.2.
14. Локк Дж. Два трактата о правленіи. Сочинения т.3. – М., 1988.
15. Монтескье Ш.Л. О духе законов. – Избранные произведения. – М., 1956.
16. Руссо Ж.Ж. Общественный договор или принципы политического права. Трактаты. – М., 1988.
17. Гельвецій. Про розум., - К., 1984.
18. Гольбах П.А. Естественная политика или беседы об истинных принципах правления. // Избр. произв. в 2-х т. – М., 1963. т.2.
19. Джефферсон Т. О демократии. – СПб., 1990.
20. Американские федералисты : Гамильтон, Медисон, Джей. Избранные статьи. – Бенсон. 1990.
21. Кант И. Метафизика нравов. Ч.2. Метафизические начала учения о праве. Сочинения. – т.4. – М., 1965.
22. Кант И. К вечному миру: идея всеобщей истории во всемирно-гражданском плане. – М., 1966. Т.6.
23. Гегель Г.Ф. Философия права. – М., 1990.
24. Берк. Размышления о революции во Франции и заседании некоторых обществ в Лондоне, относящихся к этому событию. Сокр. Пер. – М., 1990.
25. Пухта Ф. Инциклопедия права. – М., 1993.
26. Токвиль А. О демократии в Америке. – М., 1994.
27. Бентам И. Введение в начала нравственности и законодательства. – Основные начала гражданского кодекса. – Основные начала уголовного кодекса. Избранные сочинения. – С-Пб., 1990. – т.1.

28. Милль Дж. Ст. Представительное правление. – М., 1989.
29. Конт О. Общий обзор позитивизма. Сочинения. – М., 1970. – тт. 1-2.
30. Спенсер Г. Основания социологии. – СПб., 1996.
31. Штирнер М. Единственный и его собственность. – Харьков, 1994.
32. Прудон П.Ж. Что такое собственность ? Или исследования о принципе права и власти. – М., 1990.
33. Маркс К. До критики гегелівської філософії права .Вступ. – Маркс К., Енгельс Ф. Твори. – т.1.
34. Маркс К. Енгельс Ф. Манифест комуністичної партії. – К., 1984.
35. Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності, держави. – Твори. – т. 21.
36. Прокопович Ф. Трактаты и письма. – М., 1987.
37. Крижанич Ф. Политика. – М., 1962.
38. Пестель П.П. Русская правда. Восстание декабристов. Документы. – М., 1956.
39. Декабриський рух в Україні. – К., 1988.
40. Чаадаев П.Я. Сочинения. – М., 1989.
41. Герцен О.І. До старого товариша. – К., 1985.
42. Чернішевський Н.Г. Труд и капитал. – К., 1986.
43. Бакунин М.А. Государственность и анархия. Кнута-германская империя. – М., 1989.
44. Лавров П.Л. Государственный элемент в будущем обществе. – М., 1988.
45. Бердяев Н.А. Истоки и смисл русского коммунизма. – М., 1990.
46. Джордж Г. Себайн, Томас Л. Торсон. Історія політичної думки. – К., Основи, 1997.
47. Денисенко В.М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. – Л., Паіс, 1997.
48. Денисенко В.М. Раціоналістичні концепції політики // Політологія: підручник для студентів університетів / За ред. О.І.Семківа. – Львів: Світ, 1993.
49. Денисенко В.М. Політичне життя, громадянське суспільство і демократія // Соціально-політичні проблеми сучасного суспільства: Курс лекцій. – К.: НМФ ВО, 1991.
50. Денисенко В.М. Раціоналістичні концепції політики // Політологія: підручник для студентів університетів, 2-е видання зі змінами / За ред. О.І.Семківа. – Львів: Світ, 1994.
51. Денисенко В.М. Умови формування громадянського суспільства в Україні. Вісн. Львів. Ун-ту ім.І. Франка. Сер. сусп. наук. – Львів: Світ, 1995. – Вип.32.

52. Денисенко В.М. Проблеми європейських традицій раціоналізму та ірраціоналізму в політиці та особливості їх прояву в історії українського державотворення. // Студії політологічного центру "Генеза". – Львів, 1995. - № 6.
53. Денисенко В.М. Історичний традиціоналізм формування духовності в Україні // Духовний світ людини та розвиток національної свідомості в Україні. Вісн. Львів. Ун-ту ім.І.Франка. Сер.сусп.наук. –Львів: Світ, 1996. – Вип. 33.
54. Денисенко В.М. Європейський гуманізм як раціональна система пізнання та практичного освоєння політичної дійсності // Студії політологічного центру "Генеза". – Львів: "Ставропігон", 1997. - № 1.
55. Денисенко В.М. Соціальна утопія: сутнісні основи // Студії політологічного центру "Генеза". – Львів: "Ставропігон", 1997. - № 2.
56. Шацкий Е. Утопия и традиция. – М., 1990.
57. Февр Л. Бои за историю. – М., 1991.
58. Гарн . Проблемы итальянского Возрождения. – М., 1996.
59. Тойнби Дж.А. Постыжение истории. – М., 1991.
60. Ясперс К. Смысл и назначение истории. – М., 1991
61. Гобозов И.А. Философия права. – М., 1998.
62. Забужко О.С. Філософія української ідеї та європейський контекст. – К., 1993

ПЛАНИ ТА ПРОБЛЕМНІ МАТЕРІАЛИ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.

Тема 1. Політичні і правові вчення доби Відродження та Реформації. “Державець” Н.Макіавеллі.

1. Ідейні витоки культури Відродження.
2. Проблема гуманізму у політико-правових концепціях мислителів доби Реформації.
3. Проблеми політичної влади та відносин у поглядах Н.Макіавеллі:
  - А) суспільство і особа;
  - Б) суть політичної влади, її суб’єкт та об’єкт;
  - В) необхідність, свобода, воля та активність людини у політичному процесі;
  - Г) концепція держави;
  - Д) засоби і мета політичної діяльності; суть “макіавелізму”.

Тематика реферативних завдань:

1. Християнські гуманістичні концепції політики влади та соціального управління Л.Альберті, М.Фійно та Е.Роттердамського.
2. Ренесанс та його світосприйняття. Політичний сенс ренесансної доби.
3. Феномен макіавеллізму в політичній свідомості.
4. Політика як мистецтво розв’язання суперечностей між суб’єктивними намірами людини та можливостями, що складає об’єктивна дійсність.

Проблемні завдання:

1. Яким чином доба Середньовіччя сформувала підґрунтя для утвердження в Новий час гуманістичних критеріїв політики та влади? Аргументуйте текстами праць Августина та Аквінського.
2. Яким чином Н.Макіавеллі визначає пріоритети політичної та економічної сфер буття людини? Докажіть це виходячи зі змісту самих праць Н.Макіавеллі.
3. Чим поєднані між собою дві роботи Н.Макіавеллі “Державець” та “Розмірковування про першу декаду Тіта Лівія” ?
4. Що означає розподіл влад у Н.Макіавеллі?

5. Порівняйте зміст УІІ, ХУІІ та ХХУ глав “Державця” Н.Макіавеллі. Чи вбачаєте тут якусь суперечність?
  6. Спробуйте схематично показати логічний ряд розгортання політичного процесу у державі, модель якої подає Н.Макіавеллі.
  7. В чому суть психології влади за Н.Макіавеллі.
  8. Яким чином Н.Макіавеллі визначає функціональний статус політичної діяльності?
  9. Прослідкуйте за текстом твору “Державець” у який спосіб Н.Макіавеллі формулює свою етичну концепцію політичної влади та відносин.
  10. Чи моделює Н.Макіавеллі політичну систему тогочасного суспільства? Якщо ні то чому? Якщо так то яку? Але в обох випадках докажіть це, використовуючи зміст самої роботи “Державець”.
  11. В чому суть синкретизму пізніших консервативних та лібералістських теорій політики та влади в концепції Н.Макіавеллі? Продемонструйте ваше судження прикладами конкретних положень тексту “Державця”.
  12. Що відстоює Н.Макіавеллі: республіканський чи монархічний тип правління? Чому?
  13. Що означає поняття “республіканський дух” для Н.Макіавеллі? Які шляхи його виховання в людині Нового часу? А в стародавньому Римі?
  14. Який аспект політики аналізує Н.Макіавеллі:
    - політику – як науку та мистецтво?
    - політику – як управління суспільним життям?
    - політику – як участь у прийнятті рішень в колективі?
    - політику – як управління державою?
    - політику – як узгодження соціальних інтересів?
    - політику – як сомоуправління?
    - політику – як знищення попередніх форм та засобів історичного буття людини?
    - політику – як спосіб утвердження справедливості, рівності?
- Докажіть свою відповідь, підтверджуючи її змістом першоджерел.

Тема 2. Політико-правові вчення в Європі за часів ранніх буржуазних революцій. “Левіафан” Т.Гоббса.

1. Суть політичних та правових вчень Європи за часів ранніх буржуазних революцій. Об’єктивні підстави їх формування.

2. Політичні погляди Ф.Бекона.
3. Політико-правова концепція Т.Гоббса у праці “Левіафан”:
  - А) природа людини, її протиріччя;
  - Б) природні закони розвитку суспільства, суспільний договір;
  - Г) громадянський стан суспільного організму;
  - Д) держава у Т.Гоббса.
4. Теорія держави та влади у Дж.Локка.
5. Суть та критерії політичних теорій ранньобуржуазного лібералізму.

Тематика реферативних завдань:

1. Ранньобуржуазний лібералізм: причини, умови та засоби формування.
2. Проблема суверенітету людини і народу у політичних поглядах представників ранньобуржуазного лібералізму.
3. Політична теорія Г.Гроція.
4. Егалітариська теорія П.Корнеліуса.

Проблемні завдання:

1. В чому суть утвердження індивідуалізму та егоїзму в період формування буржуазних відносин? Як це слугувало формуванню теорій лібералістського спрямування ?
2. Яким чином Т.Гоббс розрізняє “право” та “закон”? Докажіть, конкретно використовуючи текст “Левіафана”.
3. Розкрийте механізм трансформації природних прав у політико-правові норми в теоріях ранньобуржуазного лібералізму.
4. За яким принципом Т.Гоббс класифікує природні закони?
5. Як ви можете пояснити положення Т.Гоббса про те, що людина збільшуючи простір індивідуальних свобод, тим самим множить довкола себе політичні несвободи?
6. Що таке розподіл влад за Т.Гоббсом та Дж.Локком? В чому відмінність їх поглядів у порівнянні з позицією Н.Макіавеллі? Д.Уінстенлі? Дені Вераса?
7. Покажіть схематично розуміння структури політичного та позаполітичного поля буття людини за концептуальними підходами Дж. Локка та Т.Гоббса.
8. Чому вважається, що теорія Т.Гоббса та Дж.Локка лягла в основу формування американського конституціоналізму? Докажіть істинність або хибність цієї думки, спираючись на конкретні положення робіт Т.Гоббса, Дж.Локка та Конституції США?

9. Яким чином в теоріях ранньобуржуазного лібералізму розкривається суть інституалізації політичного поля буття людини.
  10. Які типи держав та влади моделюються в теоріях Ф.Бекона, Т.Гоббса, Дж.Локка, П.Корнеліуса, Д.Гарінгтона?
  11. Яку систему критеріїв республіканства формулюють Мілтон та Сідней.
  12. Який механізм формування ідеології виводить Ф.Бекон?
  13. Поясніть суть дії принципу історизму в теоріях природного права.
  14. За Дж.Локком свобода однієї людини породжує свободу інших; збільшення простору свободи одного це розширення простору свободи інших; свобода іншого кожній людині вигідна. А в ХХ ст. А. Камю скаже: “В Греції були вільні люди, тому що були раби”. Прокоментуйте ці думки. Твердження якого автора є істинним? Чому? Докажіть.
  15. Яку сутнісну сторону ідеології аналізує Ф.Бекон:
    - ідеологію – як сукупність традицій суспільства?
    - ідеологію – як систему точного наукового знання?
    - ідеологію – як теоретичний рівень свідомості соціальної групи?
    - ідеологію – як сукупність різних чутток?
    - ідеологію – як моральний принцип буття людини?
- Чи якусь іншу? А в якій праці цей аналіз здійснює автор?

Тема 3. Політико-правові вчення утопічного характеру.

1. Об’єктивні умови формування утопічних теорій в період утвердження буржуазних відносин.
2. Християнський гуманізм та реформування досконалої людини.
3. Т.Мор та його “Утопія”
4. Політична доктрина Т.Кампанелли. “Місто Сонця”.
5. Свобода індивіда та питання державного суверенітету в теоріях утопістів.

Тематика реферативних завдань:

1. Утопія та традиція в політичній теорії та політичному процесі.
2. Держава, рівність та справедливість в політико-правових поглядах Т.Мюнцера та М.Лютера.
3. Держава в політичних поглядах представників утопічного напрямку.

4. Тоталітаризм суспільства – витоки та умови формування.

Проблемні завдання:

1. Як би ви співвіднесли політичні теорії класичного лібералізму та теорії утопічного характеру?
2. Що таке політичний міф та що таке політична утопія? У чому подібність та відмінність політичного міфу та політичної утопії?
3. Систематизуйте критерії науковості (ненауковості) політичної утопії.
4. В чому суть проблеми свободи людини у поглядах утопістів? Виходячи з вашого твердження чи можна ці теорії класифікувати як гуманістичні? Докажіть це.
5. В чому суть містичності політичного процесу, який моделюють утопісти.
6. Що таке рівність та справедливість за Т.Гоббсом, Дж.Локком, Т.Мором та Т.Кампанеллою? Проілюструйте це, спираючись на тексти їх робіт.
7. Складіть структурно-логічну схему загальних основ “закритого суспільства”, спираючись на теоретичні положення представників утопічного напрямку.
8. Порівняйте політичну утопію Платона та Т.Мора, Т.Кампанелли.
9. Утопія християнської доктрини та утопія Т.Мора, Т.Кампанелли: в чому суть їх подібності та відмінності?
10. На основі яких принципів мусить реалізовуватися політична влада в державах, вибудованих за зразком які пропонують утопічні теорії?
11. Поясніть онтологічний та гносеологічний сенс політичної утопії. В чому суть раціоналізму та ірраціоналізму утопічних теорій політики та влади?

Тема 4 Політичні вчення та правові концепції європейського Просвітництва.

1. Загальна характеристика просвітницьких політико-правових концепцій, обставини їх формування.
2. Походження держави та сутність влади у М.Ф.Вольтера.
3. Дені Дідро та його теорія вдосконалення суспільства і особи.
4. Політичні та правові погляди П.А.Гольбаха та К.А.Гельвеція.

5. Особливості становлення та розвитку просвітницьких теорій у Великобританії та Німеччині.

Тематика реферативних завдань:

1. Політико-правова концепція Л.Прістлі.
2. Етика політичної влади та суспільних відносин в теоріях Д.Юма.
3. Теорія власності та політико-правові ідеали Адама Сміта.
4. Концепція природного стану і власності у науковій спадщині У.Огілві

Проблемні завдання:

1. Проаналізуйте співвідношення понять “національна культура” та “просвітницькі теорії”.
2. Яким чином можна класифікувати французьку просвітницьку думку, виходячи з особливостей дослідження проблем політико-правового сенсу?
3. Які критерії гуманізму політики та влади формує просвітництво? Покажіть це на конкретних прикладах аналізу текстів першоджерел теоретиків просвітництва.
4. Як співвідносяться між собою політико-правові теорії ранньобуржуазного лібералізму (Т.Гоббс, Д.Локк, Ф.Бекон) та Просвітництва.
5. В чому полягає суть теорії адекватного народонаселення у поглядах Р.Уоллеса?
6. Яку нову інтерпретацію отримує просвітництво в політичних та правових поглядах Томаса Мальтуса? Які детермінанти обумовили появу подібної теорії? Як співвідносяться між собою “гуманізм” та “мальтусіанство”?
7. Розкрийте суть теорії майнової спільності та відродження загальнолюдських ідеалів у Х.Томазія. Як співвідносяться між собою поняття що породжені однією буржуазною добою – “національний тип держави” та “загальнолюдські ідеали”?
8. Чи можна кваліфікувати погляди І.Г.Гердера на суть суспільного прогресу та гуманізм як теорію концептуального рівня? Чиї теорії просвітництва взагалі можна характеризувати як: а) політичні погляди; б) політична концепція; в) політична доктрина; г) політична наука? Співставте ці поняття і докажіть, що з них домінує на різних етапах Нового часу.
9. Як би ви співставили християнську ідею держави, влади та політики і просвітницьку?

10. Який новий зміст у просвітництві отримує ідея розподілу влад? Докажіть свою аргументацію конкретним зверненням до першоджерел.
11. Яка особливість трактування політичних процесів у французькому, німецькому, англійському та українському просвітництві?
12. Яким чином впливали політичні погляди просвітників на розвиток суспільних процесів в Європі ХУІІІ-ХІХ ст.?
13. Яке місце політичному життю відводив П.А.Гольбах, проголошуючи наступне: "... Людина – це витвір природи, вона існує в природі, підпорядкована її законам, не може звільнитися від неї, не може – навіть подумки – вийти з природи. Даремно дух її бажає вирватися за межі реального світу, він завжди змушений поміщатися в його межах..." В чому тоді полягає суть політичного процесу, що будується на подібних принципах відносин "людина – природа", які проголошує П.А.Гольбах?

Тема 5. Прагматично-раціоналістичні політичні і правові концепції у США доби Просвітництва та боротьби за незалежність. Американський конституціоналізм.

1. Обставини формування утилітаризму в характері американської політичної думки.
2. Політико-правова концепція Т.Пейна.
3. Вчення Т.Джеферсона про природний та громадянський стан індивіда.
4. Суть політичної влади, демократії та суспільний договір у науковій концепції О.Гамільтона.
5. Політичні і правові характеристики Конституції США.

Тематика реферативних завдань:

1. Особливості соціально-стратифікаційних конструкцій американського суспільства.
2. Проблема суспільного договору та еволюційних процесів в історії людства у американських мислителів.
3. Встановлення основних принципів американського лібералізму, особливості його втілення в американському суспільстві.

Проблемні завдання:

1. В чому полягає суть відмінності європейського та американського лібералізму? Аргументуйте конкретними доведеннями.
2. Яким чином, вибудовуючи американську мрію, переосмислюються цінності свободи та рівності?
3. Яким чином в Конституції США реалізувала себе ідея природних прав людини, яку досліджує Дж.Локк? Покажіть це на прикладі конкретних положень Конституції.
4. Яку модель політичної системи декларує Конституція США? Порівняйте її з моделлю політичної системи, яка контитується Основним законом України.
5. Зробіть порівняння основних положень Конституції США та Конституції Пилипа Орлика за параметрами: демократія форм правління; інститути політичної влади; розмежування гілок політичної влади, політичні відносини; механізм, технології, засоби реалізації політичної влади; виборча система; права та свободи людини; державно-територіальний устрій.
6. Яким чином розроблений механізм здійснення народного суверенітету в Конституції США?
7. Поясніть зміст виразу : “Народовладдя як політичний та правовий принцип”.
8. Які основні положення утверджує Декларація про незалежність?
9. Як співвідносяться між собою права людини та права держави? Чи змінювався їх зміст на протязі людської історії? Якщо так, то яким чином?
10. Як співвідносяться між собою поняття: “прагматизм”, “утилітаризм політичних теорій”?
11. Яким чином в американській Конституції по-новому визначаються межі політичного поля буття людини?

Тема 6. Радикалізація політичних і правових ідей за часів Великої Французької революції. “Про дух законів” Ш.Л.Монтеск’є.

1. Радикалізація політичних та правових відносин та форм їх усвідомлення в період переходу до класичного етапу розвитку буржуазних відносин.

2. Політична теорія Ш.Л.Монтеск’є:
  - А) геополітика Ш.Л.Монтеск’є;
  - Б) вплив релігії на розвиток індивіда та людства;
  - В) суть народовладдя за Ш.Л.Монтеск’є;
  - Г) класична теорія розподілу влад;
  - Д) принципи можливого вдосконалення індивіда.
3. Проблема демократії в теорії А.Токвіля.
4. Теорія “народного суверенітету” Ж.Ж.Руссо.

Тематика реферативних завдань:

1. Загальна характеристика політичної і правової думки у Європі за часів Великої Французької революції.
2. Боротьба традиції та новації у політичній думці періоду буржуазних революцій.
3. Характеристика політичних таборів та шкіл за часів революції.
4. Теорія державного суверенітету Ж.Бодена.
5. Принципи демократії у А.Токвіля.

Проблемні завдання:

1. Які критерії громадянського суспільства виводить Ш.Л.Монтеск’є? Чи достатньо їх для реального утвердження такого стану?
2. В чому полягає сучасність тієї моделі держави, яка декларувалась у політичних теоріях періоду буржуазних революцій?
3. Яке регулятивне значення в суспільстві має утвердження примату приватної власності? Як це відображається в теоретичних положеннях мислителів того часу?
4. Які критерії науковості політичних знань декларує Ш.Л.Монтеск’є у своїй роботі “Про дух законів”? Класифікуйте та проаналізуйте ці критерії.
5. Яким чином культура, духовність впливають на формування політичних цінностей? Покажіть це на прикладі досліджень Ш.Л.Монтеск’є.
6. Порівняйте класичний та некласичний типи розподілу влад. В чому суть їх різниці, та які об’єктивні чинники їх формування?
7. Політико-правові погляди О.Робесп’єра, Г.Бабефа – це погляди лібераліського, консервативного чи якогось іншого спрямування? Класифікуйте їх, попередньо сформувавши систему критеріїв різних напрямків у розвитку теорії політичної думки.

8. Стан буржуазних революцій традиційно трактується як закінчення доби європейського просвітництва. А як можна назвати наступний стан? Які його відмінні риси стосовно змісту політичних знань та способів реалізації політичних ідей.
9. Зробіть порівняльний аналіз теорії “природного суверенітету” Ж.Ж.Руссо та теорії “державного суверенітету” Ж.Бодена.
10. В чому суть нового етапу утелізму у політико-правових поглядах Ж.Мельє, Г.Б.Маблі, Мореллі, Л.М.Дешана? Чи мають ці теорії підстави для свого реального утвердження? Докажіть це.
11. Чим значима праця Ш.Л.Монтеск’є “Про дух законів” для розуміння сучасних політичних процесів в Україні?
12. Як би ви пояснили слова Г.Гегеля: “Доброчинність є основою демократії, як стверджує Монтеск’є; цей вираз є настільки ж значимим, наскільки він є істинним стосовно того уявлення, яке звичайно мають, усвідомлюючи суть демократії загалом”?
13. Порівняйте, які критерії демократичної форми правління виводять у своїх працях Ш.Л.Монтеск’є та А.Токвіль.

Тема 7. Консервативним напрям у політико-правових вченнях.

1. Суть політико-правових теорій консерватизму та його первісні спрямування.
2. Філософія класичного консерватизму Е.Берка.
3. Політико-правові погляди Д.Мокінтоша.
4. Політична влада, поняття “свободи” та “рівності” у творчості І.Г.Фостера.

Тематика реферативних завдань:

1. Свобода і загальні права людини в концепціях консервативного спрямування.
2. Проблема розуму, факту і цінності у політичній теорії Г’юма.
3. Історичні цикли актуалізації значимості політичних теорій лібераліського та консервативного спрямування.
4. Об’єктивні обставини формування консервативних теорій політики та влади в період класичного розвитку буржуазних відносин.

Проблемні завдання:

1. Складіть порівняльну систему критеріїв класифікації політичних теорій консервативного та лібераліського спрямування. Лібералізм та консерватизм – це протистояння чи вияв цілісного шляху пошуку істини?.
2. В чому суть раціонально-ірраціональних основ теорії консерватизму?
3. Що означає “зруйнування природного закону” за Г’юмом?
4. Означте виміри держави, влади у теоріях консервативного спрямування.
5. Яке місце відводиться людині, нації у політико-правових теоріях консервативного спрямування?
6. Що таке консервативний традиціоналістський напрям політичної думки кінця ХУІІІ- початку ХІХ ст.? Які його критерії?
7. Яке місце людині, утвердженню її свобод відводив Е. Берк у своїй політичній теорії? Чим обумовлена така позиція автора?
8. Що таке демократія за Л.Г.Бональдом? Як він співставляє поняття “демократія” та “непорушні традиції” ?
9. В чому суть реакційності поглядів Ж. Де Местра? Чи є загалом традиціоналізм у політичних теоріях реакційністю? Докажіть свою позицію стосовно розуміння цієї проблеми, використовуючи знання першоджерел (Ж. Де Местр “Роздуми про Францію”, “Нариси загальних принципів політичних конституцій”, Л.Бональд “Філософські пошуки з приводу перших об’єктів морального значення” та ін.).
10. Консерватизм в політичних теоріях та практиці – це крок вперед чи відхід назад ?

Тема 8. Політико-правові та етичні ідеї в Німеччині кінця ХУІІІ – початку ХІХ сторіч.

1. Об’єктивні та суб’єктивні фактори формування політико-правових доктрин нового типу в Німеччині кінця ХУІІІ ст.
2. Етико-правова концепція політики І.Канта. Праця “До вічного миру”:
  - А) філософські основи соціально-політичної концепції І.Канта;
  - Б) суспільство і свобода;
  - В) мораль суспільства і моральність політики;
  - Г) причини походження та основні функції держави.

3. Тракткування сутності політики, держави та влади в працях Й.Г.Фіхте та Ф.В.Шеллінга.

Тематка реферативних завдань:

1. Проблема розподілу влад у І.Канта.
2. Етика політичної влади у І.Канта.
3. Романтизм як конструктивна основа розуміння сутності держави та нації у німецькій політико-правовій думці кінця ХУІІІ – початку ХІХ сторіч.
4. Культурологічна основа формування раціоналістичних концепцій політики та влади в Німеччині періоду буржуазних революцій.

Проблемні завдання:

1. Які теоретичні положення попередніх доктрин наслідують лібералізм політико-правової концепції І.Канта?
2. Проаналізуйте, чим відрізняються і в чому ідентичні раціоналістичні погляди стосовно політики та права в англійських та французьких мислителів ХУІІ-ХУІІІ ст. і німецьких філософів ХУІІІ-ХІХ ст.
3. Визначте ознаки раціоналістичних концепцій політики та влади ХУІІ-ХІХ ст.
4. Які критерії правової держави (“істинної республіки”) виводяться в працях І.Канта? Докажіть це, використовуючи першоджерела. Порівняйте ці критерії правової держави І.Канта з тими, які пробує формулювати Дж.Локк.
5. Спираючись на філософсько-правові погляди І.Канта, складіть структурно-логічну схему формування буржуазного типу держави у зв’язку з категоріями: право, моральність, мораль.
6. Дослідіть, як співвідносяться між собою поняття “автономія особи” та “соціалізація особи”? Як вони визначають систему права в державі?
7. Проаналізуйте, яким чином співвідносяться у І.Канта поняття “право” та “мораль”. Хто в історії ще подібним чином їх пов’язував? В чому різниця цих поглядів?
8. Які критерії справедливості виводить І.Кант? Як співвідносяться тут між собою ціль та засоби? В чому відмінність поглядів на цю проблему у І.Канта та Н.Макіавеллі, чим це обумовлено?
9. Яку систему принципів міжнародних відносин виводить І.Кант? Порівняйте їх з тим, які виводили Г.Гроцій, Ж.Боден.
10. Що становить суть утопізму у поглядах на суспільний розвиток в політико-правовій концепції Й.Г.Фіхте?

11. Які гарантії від політичного деспотизму декларуються в політико-правових концепціях І.Канта, Й.Г.Фіхте, Ф.В.Шеллінга. Підтвердіть це конкретним знанням їх філософсько-політичних праць.
12. Прокоментуйте вираз І.Канта: “Два людських винаходи можна вважати найважчими: мистецтво управління та мистецтво виховання”. Чому ці винаходи І.Кант вважає найскладнішими і такими, що найтяжче далися людині?
13. Які критерії розвитку суспільства виділяє у своїй політико-правовій теорії І.Кант?
- критерій прогресування суспільства – стан його економіки;
  - критерій прогресування суспільства – взагалі не існує;
  - критерій прогресування суспільства – стан його політики;
  - критерій прогресування суспільства – рівень розвитку ідеології;
  - критерій прогресування суспільства – “стан” самої людини;
  - критерій прогресування суспільства – рівень демократії в ньому;
  - критерій прогресування суспільства – рівень розвитку науки;
  - критерій прогресування суспільства – рівень розвитку релігії;
  - критерій прогресування суспільства – рівень розвитку права;
- Аргументуйте свою відповідь.

II заняття

1. Політико-правова доктрина держави та влади Г.В.Ф.Гегеля у праці “Філософія права”:
- А) походження влади та її основні завдання;
  - Б) народ як джерело влади;
  - В) “громадянське суспільство”: його структура протиріччя розвитку та соціальні функції;
  - Г) функції держави, апарат держави, правове забезпечення;
  - Д) проблема розумної та досконалої форми державного правління.
2. Політичні теорії Німеччини кінця ХУІІІ ст. та їх значення для формування свідомості нового типу.

Тематика реферативних завдань:

1. Проблема необхідності примусу для додержання прав особи в політичному процесі за Г.В.Ф.Гегелем.

2. Рівність як гарантія права на власність у Г.В.Ф.Гегеля.
3. Обґрунтування істинності форм державного правління в праці “Філософія права”.
4. Розуміння системи розподілу влад у Г.В.Ф.Гегеля.

Проблемні завдання:

1. Дослідіть особливості двох етапів у творчості Г.В.Ф.Гегеля, на яких по-різному трактувалася суть, функції та історична генеза держави. Покажіть логічні схеми формування держави за Г.В.Ф.Гегелем.
2. Що таке “правова держава громадянського суспільства” у Г.В.Ф.Гегеля?
3. Чим подібні і чим відмінні політико-правові концепції І.Канта та Г.В.Ф.Гегеля?
4. В чому суть трансцендентності держави, права, влади у І.Канта, Й.Г.Фіхте та Г.В.Ф.Гегеля?
5. Яке місце Г.В.Ф.Гегель відводить людині у політичному процесі? Чим така позиція виправдовується?
6. Як Г.В.Ф.Гегель розв’язує проблему монархічності форми правління в державі та утвердження демократичних підстав суспільних відносин? Класифікуйте тип демократії, який відстоює Г.В.Ф.Гегель.
7. Що таке принцип історизму для Г.В.Ф.Гегеля, коли постає проблема дослідження політичних процесів? Покажіть конкретно, як автор використовує його в праці “Філософія права”. Чим підхід Г.В.Ф.Гегеля відрізняється від того, який пропонує Н.Макіавеллі?
8. Що є основною детермінантою прогресування суспільства за Г.В.Ф.Гегелем? Як це конкретно виявлялося в історії?
9. За якою б схемою ви уявили політичну систему та політичний процес які моделюються Г.В.Ф.Гегелем?
10. Які ідеї західноєвропейських раціоналістичних концепцій політики та влади ХУІІІ – ХІХ ст. знаходять своє теоретичне та практичне відтворення в Україні на сучасному етапі державотворення?
11. Чому раціоналізм, який ми розглядаємо, є західноєвропейським типом що дав можливість по-особливому (як саме? Трактувати суть менталітету політичного буття? Якщо це так, то докажіть. А який тип ви ще знаєте?
12. Що таке політична концепція, політична доктрина? Дайте критерії їх визначення.

13. Чи можна історичні етапи людського буття відрізнити один від іншого єдино лише за тими політичними процесами, які відбуваються в ті чи інші періоди? Хто із мислителів Нового часу саме так і робив? А як ви поясните думку німецького філософа XIX ст. Л.Фейєрбаха “Етапи людства відрізняються лише змінами в релігії”? Може тоді і критерія “політики” досить, щоб класифікувати історію?
14. Як ви прокоментуєте слова Г.В.Ф.Гегеля: “...всесвітня історія – є поступ розвитку принципу, змістом якого є усвідомлення свободи”?

Тема 9. Плюралізм політико-правових ідей в Європі в XIX ст. (модернізований лібералізм, позитивізм, солідаризм, анархізм та ін.).

1. Загальна характеристика політичної і правової думки Європи XIX ст.
2. Консерватизм та лібералізм – основний зміст та принципи:
  - А) порівняльний аналіз класичної ліберальної концепції у творах Константа та І.Бентама;
  - Б) політико-правова теорія О.Конта;
  - В) політико-правові погляди Л.Ф.Штейна.
3. Політичні теорії солідаризму та анархізму. Анархосиндикалізм.
4. Соціалістичні концепції політики та влади:
  - А) утопічний соціалізм XIX ст.;
  - Б) марксизм та австромарксизм;
  - В) соціал-демократія.

Тематика реферативних завдань:

1. Позитивізм як філософське обґрунтування лібералізму.
2. Політична теорія та ідеологія у XIX ст
3. Суть основних етапів формування лібералістських концепцій політики та влади
4. Зв’язок політичної теорії та політичної практики у XX ст.

Проблемні завдання:

1. Що становило суть політичних ідеалів та системи цінностей у європейських теоріях лібералізму та консерватизму в XIX ст?
2. Які чинники вплинули на появу у XIX ст. цілого ряду співіснуючих теоретичних доктрин різного ідейного та теоретичного спрямування?
3. Прийнято визнавати, що саме XIX ст. породило цілий спектр дисциплінарних наук. Чи стосується це політології?
4. “Міф, утопія та реальність у марксизмі” – як ви пояснете цей характеристичний логічний ряд? Докажіть свої аргументи позиціями першоджерел.
5. Співставте основні теоретичні положення марксизму та анархізму. В чому їх подібність, у чому різниця? Ви б їх класифікували як теорії лібералізму чи консерватизму?
6. Які моделі політичної системи відстоюють теорії лібералізму, консерватизму, марксизму, анархізму та ін? Порівняйте їх.
7. Яке місце займає концепція природних прав людей у політичних теоріях XIX ст? Чому саме таке? Докажіть це, спираючись безпосередньо на зміст текстів першоджерел.
8. Яке значення має лібералізм для формування доктринальної свідомості?
9. Філософ М.Бердяєв писав: “Комунізм, згідно зі своєю ідеєю, хотів би утвердити не лише справедливість, але й братерство у людських відносинах. Але наївно і слушно думати, що братерство між людьми може бути здійснено шляхом зовнішньої, примусової соціальної муштри, шляхом звички. Для цього необхідна дія глибинних духовних сил”. Чи згодні ви з такою думкою? Аргументуйте свою відповідь.
10. У яку систему розподілу влад пропонують теорії солідаризму? Марксизму? Анархізму? Аргументуйте свою відповідь положенням з творів авторів, що сповідували такі ідеї.
11. Чи є науковою на ваш погляд теорія держави, політики та влади, яку запропонував М.Штірнер у своїй роботі “Єдиний та його власність”? Виведіть критерії науковості політичної теорії.

Тема 10. Марксизм як політичне вчення.

1. Історичні особливості формування теорії марксизму.

2. Суть соціального ідеалу марксизму. Історичні форми виробництва та власність.
3. Марксистська стадіальна теорія соціальної революції.
4. Проблеми держави, політичної влади та відносин у політико-правовій концепції марксизму:
  - А) держава в політичній системі комуністичного суспільства;
  - Б) принципи реалізації політичної влади;
  - В) особливості інституалізації політичного поля буття;
  - Г) проблеми свободи та прав людини в марксизмі;
  - Д) марксистська теорія рівності та справедливості.

Тематика реферативних завдань:

1. Проблема свободи людини в праці К.Маркса та Ф.Енгельса “Німецька ідеологія”.
2. Історичний процес в теорії марксизму: основні детермінанти прогресування.
3. Наука та ідеологія в марксизмі.
4. Проблеми держави в “Маніфесті комуністичної партії” К.Маркса та Ф.Енгельса.
5. Співвідношення економіки та політики в марксизмі.

Проблемні завдання:

1. Що склало підвалини марксизму: платонізм? християнство? утопізм? ранньобуржуазний лібералізм? кантіанство? англійська економічна теорія? гегельянство? чи може щось інше? Докажіть свою думку.
2. В чому ви вбачаєте суть внутрішніх суперечностей політичної теорії марксизму? Доведіть на конкретних прикладах основних положень робіт К.Маркса та Ф.Енгельса.
3. Поясніть як ви розумієте слова Маркса та Енгельса (“Німецька ідеологія”): “Таким чином, розуміння історії визначається тим, що виходячи безпосередньо саме з матеріального виробництва реального життя, розгляду піддається дійсний процес виробництва та розуміється поєднання з даним способом виробництва породженої ним форми спілкування – тобто громадянського суспільства на його різних стадіях – як основи всієї історії, потім необхідно показати діяльність громадянського суспільства в сфері державного життя, а також пояснити, виходячи з цього, всі різні теоретичні нагромадження форм свідомості, релігію, філософію, мораль і т.п., і т.п., та відслідкувати процес їх виникнення на цій основі, дякуючи чому,

звичайно, можна буде зобразити увесь процес вцілому (а тому також і взаємодію між його різними сторонами). Це розуміння історії, на відміну від ідеалістичного... пояснює не практику з ідей, а утворення ідейного сенсу з самої матеріальної практики і, виходячи з цього, дає можливість сформулювати висновок... – що не критика, а революція є рушійною силою історії...”

4. Чим відрізняється концепція рівності та справедливості яку декларує теорія марксизму та яку проголошують Т.Гоббс та Дж.Локк?
5. В чому суть теорії розподілу влад у марксизмі? Дайте її порівняльний аналіз з попередніми теоретичними напрацюваннями в лібералізмі та консерватизмі.
6. Соціальна структура та політика – який між ними зв’язок? Основу чого складають ці поняття в марксизмі?
7. Що таке політична партія за теорією марксизму? Які її функції у політичній системі?
8. Розташуйте, аргументуючи свої думки, ці поняття в систему логіки цінностей у марксизмі: “релігія”, “ідеологія”, “людина”, “економіка”, “право”, “мистецтво”, “клас”, “державна”, “партія”, “громадянське суспільство”, “революція”, “гуманізм”, “нація”. Як би ви продовжили цей ряд?
9. Які проблеми політичної теорії досліджує К.Маркс в роботі “Капітал”?
10. Яким чином у марксизмі пов’язані філософія та теорія політики? Це традиція чи новація? А яким насправді, на вашу думку, мусить бачитися цей зв’язок?
11. Як ви розумієте слова Ф.Енгельса: “Принажуюча жадоба була рушійною силою цивілізації від її першого і до сьогоднішнього дня; ще раз багатство і три рази багатство, багатство не суспільства, а цього окремого індивіда було її єдиною визначальною метою”. Чи згодні ви з такою аргументацією? А що було головним чинником розвитку суспільства для Н.Макіавеллі? Т.Гоббса? Дж.Локка? Ш.Л.Монтеск’є? Ж.-Ж.Руссо? Г.В.Ф.Гегеля?

Тема 11. Політичні вчення представників критичної і революційної утопічної традиції.

1. Загальна характеристика утопічної традиції, відокремлення її новаційної сутності.
2. Політичне вчення К.А.Сен-Сімона.
3. Шляхи досягнення справедливого суспільства у вченні Р.Оуена.
4. Політичне вчення Ш.Фур'є: суть оригінальності теорії державної влади та надкласової держави.
5. Проект “Великого родинного союзу” В.Вейтлінга.

Реферативні завдання:

1. Політичний сенс “нової” релігії К.А.Сен-Сімона у праці “Нове християнство”.
2. Суть держави у поглядах Р.Оуена.
3. Раціональні та ірраціональні основи політичних теорій утопічного характеру.
4. Місце та роль права як регулюючої основи суспільних відносин в утопічних теоріях ХІХ ст.

Проблемні завдання:

1. Що є рушійними силами суспільно-політичного розвитку за К.А.Сен-Сімоном? Чи згодні ви з думкою мислителя? Аргументуйте своє твердження.
2. Яке місце “промисловій системі” відводив К.А.Сен-Сімон у трактуванні нової суті держави.
3. Зробіть порівняльний аналіз утопій Т.Мора та Т.Кампанелли з утопією К.А.Сен-Сімона, Р.Оуена.
4. Система яких антагонізмів за Р.Оуеном є рушійною силою формування нової держави за зразком “Нової Гармонії”.
5. Яку функцію виконували утопічні теорії в післяреволюційний період розвитку буржуазних відносин?
6. Які нові принципи кооперування суспільних дій виводить Р.Оуен? Як загалом ви розумієте поняття “кооперація діяльності”? Покажіть це на прикладі змісту, форм та способів політичної діяльності.

7. Як би ви пояснили слова: “Утопія навчила людину жити майбутнім, вірити в нього”? А які політичні теорії заставили вірити ту ж саму людину в минуле чи в теперішній для неї стан буття?
8. Що таке “цивілізація” за Ш.Фур’є? Який сенс вкладає автор в це поняття у працях: “Теорія всесвітньої єдності” та “Новий господарський соціетарний світ”?
9. Що таке комуністичне суспільство за Ш.Фур’є? Систематизуйте критерії його визначення. Зробіть порівняльний аналіз їх з критеріями визначення буржуазного суспільства.
10. Що таке “робітничий комунізм” В.Вейтлінга? Чим він відрізняється від марксистського трактування суті комунізму?
11. Порівняйте утопічні погляди Л.Блана та Л.Обланкі. В чому вони ідентичні, чим відрізняються?

Тема 12. Політико-правові концепції в Росії ХУІІІ-ХІХ ст.

1. Умови формування політичних теорій в Росії у ХУІІІ-ХІХ ст.
2. Політичні концепції Ф.Крижанича, Ф.Прокоповича, В.Татіщева, І.Посошкова.
3. Російське просвітництво: політико-правові погляди О.Радіщева, Я.Козельського, Д.Фонвізіна.
4. Конституційні проекти П.Пестеля та М.Муравйова.
5. Проблеми держави та влади в поглядах революційних демократів: В.Белинського, М.Чернишевського.

Тематика реферативних завдань:

1. Суть теорії общинного соціалізму О.Герцена.
2. Співвідношення традицій європейського просвітництва та особливостей російського.
3. Політична доктрина Філофея.
4. Загальна характеристика політико-правових ідей феодальної Росії.

Проблемні завдання:

1. Що таке “політичний ідеал” у Ніла Сорського?
2. Які проблеми влади, свободи, відповідальності підіймають у своїх вченнях Й.Волоцький та І.Пересветов?

3. Чим відрізняються між собою європейське просвітництво та російське, якщо апелювати до спроб пояснення ними політичних процесів?
4. Християнська традиція у політичних вченнях Росії: яке значення вона мала?
5. Яким чином в теоріях російських просвітників вирішується питання координування відносин суб’єкта та об’єкта політичної влади?
6. В чому суть позитивізму та негативізму феномену декабристського руху в Росії?
7. Теорія общинного соціалізму О.Герцена – це продовження теорії марксизму чи новий погляд на проблему? Відповідь аргументуйте, порівнюючи ці погляди.
8. Які шляхи демократизації політичного устрою передбачав М.Буташевич –Петрашевський? Чи вбачаєте ви утопізм у цій теорії?
9. Що таке “Десять заповідей” П.Філіпова? Чи достатньо їх, щоб перебудувати державу?
10. Яке значення мали політичні теорії, що сформувалися в Росії у ХУІІІ-ХІХ ст. для визначення подальшої долі цієї держави? А для України?
11. На чому взагалі акцентувала свою увагу політична думка в Росії ХУІІІ-ХІХ ст? Порівняйте ці домінанти з тими, які переважали в правовій думці цього періоду.

Тема 13. Особливості розвитку соціально-політичної думки Західної Європи у другій половині ХІХ ст.

1. Російський анархізм в Європі та його відмінності від анархізму класичного типу.
2. Інтерпретація соціально-стратифікованого суспільства у Ф.Ласалю.
3. Соціально-політична доктрина Е.Бернштейна.
4. Політичні і правові погляди К.Каутського.
5. Суть кризи цивілізаційного процесу за Ф.Ніцше та О.Шпенглером.

Тематика реферативних завдань:

1. Концепція анархо-комунізму П.Кропоткіна.
2. Проблема держави як інституту справедливості в народницьких поглядах П.Лаврова.
3. Проблеми моральності політичної влади в політичних поглядах М.Бакуніна.
4. Порівняльний аналіз теорії політики та влади М.Штірнера та П.Ткачова.
5. Принцип плюралізму у формуванні політичних теорій держави та влади в Європі другої половини ХІХ ст.
6. Інтерпретація особливостей кризи політико-культурницького процесу у філософській теорії О.Шпенглера.

Проблемні завдання:

1. В яких теоріях і яким чином осмислення сутті держави, політичних відносин пов'язувалися з осмисленням ролі нації в цих процесах?
2. Як загалом можна було б систематизувати основні етапи розвитку політичної науки в Новий час? Складіть класифікаційну таблицю.
3. Чи стають домінуючими теорії соціалдемократичного спрямування домінуючими в Європі кінця ХІХ ст? Докажіть свою позицію.
4. Чи можна характеризувати загалом період другої половини ХІХ ст. як кризу в розвитку європейської політичної теорії? Якщо ні, то аргументуйте свою точку зору.
5. На дослідженні яких основних проблем акцентували свою увагу європейські політичні теорії другої половини ХІХ ст? З чим це було пов'язано? А які основні проблеми в цей час пробували розв'язати українська політична думка?
6. Порівняйте марксистську концепцію державного устрою та теорію анархо-комунізму.
7. Чи міг розв'язати загалом всі проблеми свободи та прав людини суспільний устрій, який пропонувала анархіська концепція М.Бакуніна, П.Лаврова та П.Ткачова?
8. Що таке “кооперативне суспільство” за Е.Бернштейном? Як ви його співставите з тим, яке декларувалося теорією Р.Оуена?
9. “Суть моральної свідомості” за Е.Бернштейном та “революційність політичних інтересів” – як це співвіднести?
10. В чому у порівнянні з іншими, ви вбачаєте оригінальність інтерпретації соціально-стратифікованого суспільства в політико-правовій теорії Ф.Ласалю.

11. Як пробує вирішити проблему формування національної свідомості та національного типу держави у своїй теорії Ф.Ніцше?
12. У ХХ ст. французький письменник та філософ А.Камю проголосив під час вручення йому Нобелівської премії такі слова: “Кожному поколінню властивим є тішення себе думкою, що саме воно покликане змінити світ. Моє, разом з тим, вже знає, що світ воно не перетворить. Але завдання його, мабуть, є ще більш значиме. Воно означає те, що потрібно зашкодити зникненню світу”. Прокоментуйте слова автора і скажіть політико-правові теорії Нового часу передбачали в своїй основі вирішити першу чи другу проблему? Докажіть аргументовано свою думку.
13. З чого Ф.Ніцше робить такий висновок: “Людство не прямує у своєму розвитку у напрямі удосконалення, покращення себе, більш високого рівня свого життя – у тому сенсі у якому ми це трактуємо тепер. “Прогрес” – це просто сучасна, тобто фальшива ідея. Європеєць наших днів за всіма цінностями без будь-яких порівнянь стоїть нижче, аніж європеєць Ренесансу; поступальний розвиток зовсім собою не передбачає прогресування, підйому, додавання сил”. Як ви розумієте ці слова німецького філософі? Який стан суспільства розкривали політичні теорії Нового часу – прогресуючий чи регресуючий? Чому ви так вважаєте – аргументуйте відповідь. А самі теорії політичного змісту за своєю суттю є теоріями що прогресували, чи регресували? Якими критеріями ви це доведете?

Питання для контрольних робіт

1. Проблеми раціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії.
2. Проблеми ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії.
3. Сипкретизм раціоналізму та ірраціоналізму в політичній доктрині Н.макіавеллі.
4. Раціональні основи політики та влади у Ф.Бекона.
5. Метод критичного сумніву Р.Декарта як інструментарій раціонального пізнання та відтворення політичної дійсності в умовах новоєвропейської історії.
6. Раціонально-ірраціональна сутність абсолютистської держави у політичній доктрині ліберального спрямування Т.Гоббса.
7. Раціоналізм морально-політичної доктрини влади Дж.Локка.
8. Просвітницька концепція сутності свободи громадянського суспільства у Ш.Л.Монтеск'є.
9. Ірраціонально-раціоналістичні основи у політико-договірній концепції влади Ж.Ж.руссо.
10. Категоричний імператив як раціональна підстава права влади та держави у політичній доктрині І.Канта.
11. Раціональна сутність держави буржуазного типу у філософсько-політичній теорії Г.В.Гегеля.
12. Ірраціональні основи теорії соціально-політичного утопізму.
13. Сутність трансформативного ірраціоналізму в політичній теорії марксизму.
14. Логіка формування держави, права, влади у І.Канта.
15. Логіка формування держави, права, влади у Г.В.Гегеля.
16. Логіка формування держави, права, влади у Т.Гоббса.
17. Логіка формування держави, права, влади у Дж.Локка.
18. Порівняльний аналіз раціонально-ірраціональних основ політики та влади у теоріях Т.Гоббса та Дж.Локка.
19. Порівняльний аналіз раціонально-ірраціональних основ політики та влади у теоріях Т.Гоббса та Ш.Л.Монтеск'є
20. Порівняльний аналіз раціонально-ірраціональних основ політики та влади у теоріях Ш.Л.Монтеск'є та Ж.Ж.Руссо.
21. Порівняльний аналіз раціонально-ірраціональних основ політики та влади у теоріях Ж.Руссо та І.Канта.
22. Порівняльний аналіз раціонально-ірраціональних основ політики та влади у теоріях І.Канта та Г.В.Гегеля.
23. Порівняльний аналіз раціонально-ірраціональних основ політики та влади у утопічних теоріях та марксизмі.
24. Об'єкт політики у Н.Макіавеллі.
25. Психологія влади у Н.макіавеллі.

26. Проблема суб'єкта та об'єкта політичної влади у Н.макіавеллі.
27. Проблема політичної діяльності як професійної сфери діяльності у новоєвропейській політичній діяльності.
28. Теорія суспільного договору у просвітників.
29. Суть політичної теорії природних прав у новоєвропейській історії.
30. Критерії правової держави у І.Канта та Г.В.Гегеля.
31. Критерії громадянського суспільства у політичних теоріях Нового часу.
32. Співвідношення держави та громадянського суспільства у Г.В.Гегеля.
33. Проблеми права та етики у просвітників.
34. Проблеми етики та влади у просвітників.
35. Проблеми розподілу влад у просвітників.
36. Проблема форм державного устрою в політичних теоріях Нового часу європейської історії.
37. Проблема демократії в політичних теоріях Нового часу європейської історії.
38. Проблема суверена політичної влади в політичних теоріях Нового часу європейської історії.
39. Проблема конституціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії.
40. Проблеми контролю за владними діями в політичних теоріях Нового часу європейської історії.
41. Проблеми політики та влади у ранньобуржуазних теоріях лібералізму.
42. Цінність основи держави в теоріях ранньобуржуазного лібералізму.
43. Ціннісні основи в теоріях ранньобуржуазного лібералізму.
44. Принципи формування держави та влади в теоріях ранньобуржуазного лібералізму.
45. Принцип формування громадянського суспільства в теоріях ранньобуржуазного лібералізму.
46. Проблеми людини в політичних теоріях Нового часу.
47. Проблеми рівності та справедливості в політичних теоріях Нового часу.
48. Проблеми свободи в політичних теоріях Нового часу.
49. Інституційні основи політичної влади в теоріях ранньобуржуазного лібералізму.
50. Проблеми етики політичної влади у І.Канта.

ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ

1. Проблема гуманізму у політико-правових концепціях мислителів доби Реформації.
2. Проблеми політичної влади та відносин у поглядах Н.Макіавеллі.
3. Політичні погляди Ф.Бекона.
4. Політико-правова концепція Т.Гоббса.
5. Теорія держави та влади у Дж.Локка
6. Суть політичних та правових вчень Європи за часів ранніх буржуазних революцій.
7. Політична теорія Г.Гроція.
8. Егалітарська теорія П.Кропоткіна.
9. Проблеми держави та влади в утопічній теорії Т.Мора.
10. Держава – як ідеал справедливості у Т.Кампанелли.
11. Концепція походження держави та сутність влади у М.Ф.Вольтера.
12. Загальна характеристика просвітницьких політико-правових концепцій, обставини їх формування.
13. Особливості формування теорій природного права у політичній думці Нового часу.
14. Дені Дідро та його теорія вдосконалення суспільства і особи.
15. Політичні та правові погляди П.А.Гольбаха та К.А.Гельвеція.
16. Суспільний договір: суть та особливості політико-правового поля буття (порівняльний аналіз)
17. Політико-правова концепція Л.Прістлі.
18. Етика політичної влади та суспільних відносин в теорії Д.Юма.
19. Теорія власності та політико-правові ідеали Адама Сміта.
20. Політичні та правові погляди Т.Мальтуса.
21. Політико-правова концепція Т.Пейна.
22. Вчення Т.Джеферсона про природний та громадський стан індивіда.
23. Суть політичної влади, демократії та суспільний договір у науковій концепції О.Гамільтона.
24. Проблема суспільного договору та еволюційних процесів в історії людства у американських мислителів.
25. Політична теорія Ш.Л.Монтеск’є.
26. Теорія “народного суверенітету” Ж.Ж.Руссо.
27. Теорія державного суверенітету Ж.Бодена.
28. Проблема розподілу влад в історії формування політичної науки Нового часу.
29. Порівняльний аналіз політико-правових поглядів О.Робесп’єра та Г.Бабефа.
30. Суть політико-правових теорій консерватизму Нового часу.

31. Філософія класичного консерватизму Е.Берка.
32. Політична влада, поняття “свободи” та “рівності” у творчості І.Г.Фостера.
33. Проблема людини у політичній теорії Е.Берка.
34. Концепція демократії у Л.Г.Бенальда.
35. Концепція держави та політичної влади у А.Токвіля.
36. Етико-правова концепція політики І.Канта.
37. Суть політики, держави та влади в теорії Й.Г.Фіхте та Ф.В.Шеллінга.
38. Політико-правова доктрина держави та влади Г.В.Ф.Гегеля.
39. Проблеми громадянського суспільства та правової держави у філософсько-політичних теоріях Німеччини кінця ХУІІІ - поч. ХІХ ст.
40. Етика політичної влади та відносин у трактуванні німецьких філософів ХУІІІ – ХІХ ст.
41. Консерватизм та лібералізм – основний зміст та принципи.
42. Політичні теорії солідаризму.
43. Анархізм та анархосиндикалізм.
44. Соціалістичні концепції політики та влади.
45. Проблема держави, політичної влади в марксизмі.
46. Політичне вчення К.А.Сен-Сімона.
47. Особливості формування політичних теорій в Росії у ХУІІІ – ХІХст.
48. Основні етапи розвитку європейського лібералізму.
49. Проблеми політичної теорії та політичної практики в теоріях консерватизму.
50. Особливості розвитку соціально-політичної думки Західної Європи в другій половині ХІХ ст.
51. Культурологічна основа держави та влади в філософсько-політичній концепції Ф.Ніцше.
52. Специфіка інтерпретації цивілізаційної кризи у філософсько-культурологічній теорії О.Шпенглера.
53. Основні етапи формування політичної науки в Новий час.
54. Політична думка в Україні та Росії в ХУІ – ХІХ ст. (порівняльний аналіз).
55. Політична думка в Західній Європі та Україні в ХУІ – ХІХ ст. (порівняльний аналіз).

МЕТОДИЧНІ ДОДАТКИ.

Додаток 1

Схема відповіді на питання з курсу “Історія зарубіжних політичних і правових вчень (Новий час).”

1. У відповіді виділяються хронологічні межі, в яких формувалась та чи інша політико-правова теорія, школа чи окрема ідея.
2. Характеризуються соціально-економічні, політичні, культурологічні та інші передумови що спричиняють їх виникнення та створюють умови для подальшого розвитку.
3. Окремо виділяються духовні (ідейні) джерела виникнення тих чи інших політико-правових теорій, напрямів, думок.
4. Виокремлюються та характеризуються окремі течії, історія їх виникнення, внутрішні етапи розвитку, взаємозв’язки та взаємообумовленість їх основних теоретичних положень.
5. Називаються ідейні попередники та головні представники напрямку, їх твори, найважливіші концептуальні ідеї.
6. Характеризуються основні ідеї того чи іншого напрямку, школи, історичного періоду, аналізуються основні категорії, принципи, зміст першоджерел демонструється шляхом аналітичної аргументації, їх вплив на практику політичних процесів, позитивні на негативні наслідки.
7. Демонструється подальша еволюція політологічного напрямку, школи, ідеї.
8. Обґрунтовується сучасне значення тих чи інших ідей, напрямів, шкіл як для розвитку теоретичних знань в політології, так і для самої практики.
9. Робиться загальний висновок про місце і роль тієї чи іншої епохи, часу, самого напрямку чи школи в загальній логіці розгортання історичних типів політичних процесів.

Критерії оцінювання знань студентів.

Оцінка “Відмінно” ставиться за систематичні і глибокі, тверді та бездоганні знання програмного матеріалу з курсу “Історія зарубіжних політичних і правових вчень (Новий час)”; вичерпність і логічність його викладу; вільне володіння понятійним апаратом та знання текстів мислителів; вміння робити самостійні висновки, судження та оцінки, поєднувати знання з даного предмету із знаннями в інших гуманітарних науках; філософією, історією, економікою, соціологією, тощо; ознайомлення з додатковою літературою з цього курсу; творче використання знань як методологічної основи для пояснення сучасних політичних процесів.

Оцінка “Добре” ставиться за повне та тверде знання програмного матеріалу, що необхідний для подальшого оволодіння політологічною наукою; впевнений та грамотний їх виклад; знання змісту текстів першоджерел; впевнене використання понятійного апарату, використання його стосовно аналізу політико-правової дійсності в межах майбутньої професії.

Оцінка “Задовільно” ставиться тоді, коли обсяг знань, яким володіє студент є подальшим для подальшої роботи над оволодінням інших програм політологічного спрямування, коли непослідовним є виклад програмного матеріалу; неточними є визначення ключових понять, знання текстів першоджерел є фрагментарним, незасвоєним; коли студент недостатньо уміє робити власні висновки та судження, погано робить порівняльний аналіз різних політичних теорій неякісно володіє попередньо вивченим програмним матеріалом, неуміло використовує здобуті знання для аналізу прикладних проблем політичних процесів.

Оцінка “Незадовільно” ставиться у випадку суттєвих прогалин в знаннях навчально-програмного матеріалу; вияві принципових помилок у його викладі; незнанні політологічних текстів першоджерел та понятійного апарату; нездатності використовувати отримані знання для аналізу дійсності у межах майбутньої професії політологі.

У відповідності з “Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах” затвердженого наказом Міністерства освіти України від 2 червня 1993 р. № 161 одним із видів контрольних індивідуальних завдань є курсова робота.

Курсова робота виконується з метою закріплення, поглиблення і узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання.

Тематика курсових робіт повинна відповідати завданням навчальної дисципліни і тісно пов’язуватися з практичними потребами конкретного фаху.

Порядок затвердження тематики курсових робіт і їх виконання визначається вищим навчальним закладом.

Керівництво курсовими роботами здійснюється, як правило, найбільш кваліфікованими викладачами.

Захист курсової роботи проводиться перед комісією у складі двох-трьох викладачів кафедри (предметної або циклової комісії) за участю керівника курсової роботи.

Результати захисту курсової роботи оцінюються за чотирибальною шкалою (“відмінно”, “добре”, “задовільно”, “незадовільно”). Курсові роботи зберігаються на кафедрі протягом одного року потім списуються в установленому порядку.

Вимоги до оформлення курсової роботи.

1. Обсяг роботи 25-30 сторінок друкованого тексту через 2 інтервали (на комп’ютері – інтервал “полуторний”. Шрифт 14).
2. Структура роботи:
  - Титульна сторінка;
  - Вступ;
  - 2-3 розділи;
  - список використаної літератури, пронумерований за алфавітом;
  - зміст; резюме;
  - відгук керівника.
3. Нумерація сторінок – зверху посередині.
4. Виноски друкуються за порядковим номером внизу кожної сторінки під текстом або в кінці тексту курсової роботи.

5. Поля:
- Верхнє – 2,5 см;
  - Нижнє – 2,5 см;
  - Ліве – 3,0 см;
  - Праве – 1,0
6. Студенти. Які будуть захищати курсові роботи іноземною мовою, подають на кафедру переплетену роботу у двох варіантах : українською (обсягом 25-30 друк.стор.) та іноземною мовою (обсягом до 15 друк.стор.) мовами

Переплетені та відповідно оформлені курсові роботи здаються на кафедру за місяць до захисту.

ВИМОГИ

до оформлення висновків експертної комісії

- визначається фаховість наукового дослідження, відповідність його затвердженій темі та спеціальності по якій захищається дисертація;
- встановлюється актуальність обраної теми;
- ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації: вона повинна містити проведені автором дослідження, що відповідають одній з таких вимог :

для кандидатських дисертацій:

- а) отримання нових науково обґрунтованих результатів, які в сукупності вирішують конкретне наукове **завдання**, що має суттєве значення для певної галузі науки;
- б) отримання нових науково обґрунтованих теоретичних або експериментальних результатів, які в сукупності є суттєвими для розвитку конкретного **напрямку** певної галузі науки.
(одне з положень відзначити у висновках).

Для докторських дисертацій:

- а) отримання нових науково обґрунтованих результатів у певній галузі науки, які в сукупності розв’язують важливу наукову **проблему**;
- б) здійснення нових науково обґрунтованих розроблень в певній галузі науки, які забезпечують розв’язання значної прикладної **проблеми**.
(одне з положень відзначити у висновках)

Питання до іспиту з Історії зарубіжних політичних і правових вчень (Новий час)

1. Проблеми раціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії.
2. Проблеми ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії.
3. Сипкретизм раціоналізму та ірраціоналізму в політичній доктрині Н.макіавеллі.
4. Раціональні основи політики та влади у Ф.Бекона.
5. Метод критичного сумніву Р.Декарта як інструментарій раціонального пізнання та відтворення політичної дійсності в умовах новоєвропейської історії.
6. Раціонально-ірраціональна сутність абсолютистської держави у політичній доктрині ліберального спрямування Т.Гоббса.
7. Раціоналізм морально-політичної доктрини влади Дж.Локка.
8. Просвітницька концепція сутності свободи громадянського суспільства у Ш.Л.Монтеск'є.
9. Ірраціонально-раціоналістичні основи у політико-договірній концепції влади Ж.Ж.руссо.
10. Категоричний імператив як раціональна підстава права влади та держави у політичній доктрині І.Канта.
11. Раціональна сутність держави буржуазного типу у філософсько-політичній теорії Г.В.Гегеля.
12. Ірраціональні основи теорії соціально-політичного утопізму.
13. Сутність трансформативного ірраціоналізму в політичній теорії марксизму.
14. Логіка формування держави, права, влади у І.Канта.
15. Логіка формування держави, права, влади у Г.В.Гегеля.
16. Логіка формування держави, права, влади у Т.Гоббса.
17. Логіка формування держави, права, влади у Дж.Локка.
18. Порівняльний аналіз раціонально-ірраціональних основ політики та влади у теоріях Т.Гоббса та Дж.Локка.
19. Порівняльний аналіз раціонально-ірраціональних основ політики та влади у теоріях Т.Гоббса та Ш.Л.Монтеск'є
20. Порівняльний аналіз раціонально-ірраціональних основ політики та влади у теоріях Ш.Л.Монтеск'є та Ж.Ж.Руссо.
21. Порівняльний аналіз раціонально-ірраціональних основ політики та влади у теоріях Ж.Руссо та І.Канта.
22. Порівняльний аналіз раціонально-ірраціональних основ політики та влади у теоріях І.Канта та Г.В.Гегеля.
23. Порівняльний аналіз раціонально-ірраціональних основ політики та влади у утопічних теоріях та марксизмі.

24. Об'єкт політики у Н.Макіавеллі.
25. Психологія влади у Н.макіавеллі.
26. Проблема суб'єкта та об'єкта політичної влади у Н.макіавеллі.
27. Проблема політичної діяльності як професійної сфери діяльності у новоєвропейській політичній діяльності.
28. Теорія суспільного договору у просвітників.
29. Суть політичної теорії природних прав у новоєвропейській історії.
30. Критерії правової держави у І.Канта та Г.В.Гегеля.
31. Критерії громадянського суспільства у політичних теоріях Нового часу.
32. Співвідношення держави та громадянського суспільства у Г.В.Гегеля.
33. Проблеми права та етики у просвітників.
34. Проблеми етики та влади у просвітників.
35. Проблеми розподілу влад у просвітників.
36. Проблема форм державного устрою в політичних теоріях Нового часу європейської історії.
37. Проблема демократії в політичних теоріях Нового часу європейської історії.
38. Проблема суверена політичної влади в політичних теоріях Нового часу європейської історії.
39. Проблема конституціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії.
40. Проблеми контролю за владними діями в політичних теоріях Нового часу європейської історії.
41. Проблеми політики та влади у ранньобуржуазних теоріях лібералізму.
42. Цінність основи держави в теоріях ранньобуржуазного лібералізму.
43. Ціннісні основи в теоріях ранньобуржуазного лібералізму.
44. Принципи формування держави та влади в теоріях ранньобуржуазного лібералізму.
45. Принцип формування громадянського суспільства в теоріях ранньобуржуазного лібералізму.
46. Проблеми людини в політичних теоріях Нового часу.
47. Проблеми рівності та справедливості в політичних теоріях Нового часу.
48. Проблеми свободи в політичних теоріях Нового часу.
49. Інституційні основи політичної влади в теоріях ранньобуржуазного лібералізму.
50. Проблеми етики політичної влади у І.Канта.

Міністерство освіти України
Львівський державний університет ім.Івана Франка

Видання філософського факультету

В.М.Денисенко

ФІЛОСОФІЯ ПОЛІТИКИ

Програмний та навчально-методичний матеріал для студентів
філософського факультету

Львів ЛДУ 1997

Філософія, що “відповідає за сенс”,
тобто за розум та розумне, змушена
разом з наукою звертатися з цією метою
і до ірраціональної політичної
тайни, щоб віднайти і її сенс .

П.Рікер

Передмова

Політика – це не драма для відстороненого читання, а драма зацікавленої участі, рефлексованого дійства. Від витонченого підступництва до просвіченого правління як покликання та професія вона репрезентує себе як інструмент забезпечення суттєвих тенденцій у людському поступу у відповідності до існуючих персональних та групових інтересів. Емпіричний рівень, з яким співпадає фаза наявної суспільно-політичної думки, відповідає політико-аналітичним констатаціям з використанням ресурсів “графії”: мистецтво оперативної оцінки, зниження значимості та переоцінювання політичної реальності шляхом використання факторного аналізу, що дає можливість ідентифікувати в реальній повсякденності специфічні прийоми соціальної інгібіції, фасцинації, ініціації, маніпуляції тощо. Теоретичний рівень, який стосовно наявних досліджень постає як сфера бажаного, власне і відповідає філософії політики як фундаментальній дисципліні. Саме вона вивчає явища з позицій взаємодетермінованості в чистому ідеалізованому вияві.

В чому, власне, можна вбачати переваги творчих піклувань практикуючих соціально-політичних досліджень? Стверджуючи однозначно – у фактофіксації, реєструванні та безпосередньому співставленні виявів суспільно-політичної реальності. Задовольнитися цим звичайно ж, зовсім не можна, адже емпіричного чину діловодство – ще не наука. Не передбачаючи аналізу в універсально-необхідному, теоретико-аподектичному плані, воно не обумовлює собою спосіб осягнення всієї картини вцілому.

Завданням філософії політики є дослідження основних принципів, через які які реалізують себе політичні процеси, визначення їх сутності, логіка здійснення взаємодетермінації відносин, рефлексивна реконструкція передумов, що не втілилися в реальність, але які відшукуються в ній в тому чи іншому наближенні.

В процесі вивчення курсу “філософія політики”, ви будете досліджувати проблеми політичної антропології, політичної гносеології, політичної онтології, політичної праксеології, політичної аксіології, що суттєво допоможе науково аналізувати складну систему тих суперечливих та динамічних політико-правових процесів, які переживає сучасна Україна та світ вцілому.

В.Денисенко

**Навчальна програма з курсу “Філософія політики”
для студентів філософського факультету**

Всього – 108 год.

Лекційних – 36 год.

Практичних – 34 год.

Самостійна робота – 38 год.

Тематика курсу	Лекційні заняття	Практичні заняття
Тема 1. Природа політичного	2	2
Тема 2. Філософія та політика	2	2
Політична антропологія		
Тема 3. Принципи політичної антропології.	4	4
Тема 4. Формальний та неформальний принципи у політичному самовизначення людини.	2	2
Тема 5. Політика як різновид духовного виробництва.	4	4
Політична гносеологія		
Тема 6. Суб’єкти та об’єкти пізнання в політиці.	4	4
Тема 7. Пізнання і політична практика. Принципи політичної рефлексії.	4	4
Тема 8. Загальні зв’язки та взаємодія в політиці.	2	2
Тема 9. Ідея політичного розвитку.	2	2
Тема 10. Принцип історизму в політиці.	4	4
Тема 11. Детермінантні основи та доцільність в політиці.	2	2
Тема 12. Системність у політичних відносинах та в політичній діяльності.	2	2
Політична онтологія		
Тема 13. Буття влади	4	4
Тема 14. Хронополітика.	2	2
Тема 15. Геополітика.	2	2
Тема 16. Взаємовідносини між	2	2

політикою та іншими організаційними й регулятивними системами суспільства.		
Тема 17. Політика й право, влада і закон, їх відношення до моралі. Свобода.	2	2
Тема 18. Принципи легітимації політичної влади.	2	2
Політична праксеологія		
Тема 19. Від “часткового” виробництва до загального.	2	2
Тема 20. Соціокультурні суперечності сучасного суспільства.	2	2
Тема 21. Інформаційно-політичні технології в умовах “відкритого суспільства”.	2	2

54

54

Всього: 108 год.

Теми для самостійного опрацювання

№ п/п	Тема	Лекційні заняття	Практичні заняття
Політична антропологія			
1	Принципи політичної антропології	2	2
2	Формальний та неформальний принципи у політичному самовизначенні людини	2	2
3	Політика як різновид духовного виробництва	2	2
Політична гносеологія			
4	Суб'єкти та об'єкти пізнання в політиці	2	2
5	Пізнання і політична практика.	2	2
6	Принципи політичної рефлексії. Принцип історизму в політиці.	2	2
Політична антологія			
7	Буття влади.	-	2
8	Взаємовідносини між політикою та іншими організаційними й регулятивними системами суспільства.	2	2
Політична праксеологія			
9	Від "часткового" виробництва до загального.	2	2
10	Інформаційно-політичні технології в умовах "відкритого суспільства".	2	2

Всього:

18 год.

20 год.

